

ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РИНКІВ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Одним із основних завдань регіональної політики держави на ринку творів мистецтва є послідовне створення інституційного забезпечення, сприятливого для його розвитку, активізації операцій його учасників та інтеграції до світового арт-ринку.

У загальному розумінні, інститути – це сукупність створених людьми формальних та неформальних правил, які встановлюють межі діяльності економічних суб'єктів¹. Інститути формують складну структуру інституційного забезпечення, що визначає потенційний набір стратегій поведінки економічних суб'єктів.

Протягом останньої декади розвитку світового ринку творів мистецтва відбувається його суттєва інституціоналізація, якій властиві наступні ознаки: поява і розвиток індексів ринку творів мистецтва (найвідомішим з яких є Mei and Moses Fine Art Index); виникнення феномену арт-бірж; вимірювання прибутковості та ризиків інвестицій в арт-активи; розвиток арт-банкінгу, баз даних щодо трансакцій на ринку творів мистецтва; створення науково-дослідних центрів, що займаються аналізом ринку творів мистецтва.

Потреба розвитку інституційного забезпечення пояснюється необхідністю економії трансакційних витрат, які виникають у процесі взаємодії суб'єктів арт-ринку як між собою, так і з суб'єктами міжнародного ринку творів мистецтва. Такі трансакційні витрати в Україні пов'язані, перш за все, із: асиметрією інформації на арт-ринку (арт-дилери та галеристи володіють більшою інформацією щодо арт-активів, ніж потенційні інвестори та колекціонери); законодавчими та митними бар'єрами; нерозвиненістю ринкової інфраструктури тощо.

Як показує світовий досвід, формування державою відповідного законодавчого середовища у тих сферах економічної діяльності, де наявні наведені вище чинники, і здійснення контролю над їх виконанням знижують трансакційні витрати і стимулюють активність учасників даного ринку. В Україні на даний час триває формування правової бази для розвитку ринку творів мистецтва, основу якої складають Закон України «Про ратифікацію Угоди про вивезення та ввезення культурних цінностей», Закон України «Про музей та музейну справу», Закон України «Про охорону культурної спадщини», Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». Водночас,

¹ North D. C. Institutions, institutional change and economic performance / D. C. North. – Cambridge university press, 1994. – P.14.

законодавче поле у даній сфері має ряд недоліків. Зокрема, не встановлено основних принципів, правил та вимог до проведення комерційної експертизи, експертного висновку та статусу експерта культурних цінностей. Відсутня норма щодо вивезення культурних цінностей їх авторами. Законодавчі проблеми тісно пов'язані із митними перешкодами на вітчизняному ринку творів мистецтва. Так, потребує спрощення процедура ввезення культурних цінностей, відміна ввізного мита (яке на даний час становить 10% для творів вартістю понад 10 тис.євро) та ПДВ, що дозволить поживити приплив творів мистецтва з-за кордону на вітчизняний ринок. Названі проблеми є причиною тінізації вітчизняного арт-ринку та зростання обсягів контрабанди арт-активів.

Хоча вітчизняний арт-ринок має уже понад 20 років, а щорічний оборот його складає, за різними оцінками, 150-200 млн.дол. (із часткою сучасного мистецтва 5 млн.дол.), його інфраструктура розвинута досить слабо. Основними інститутами ринку є галереї, об'єднані в Асоціацію артгалерей України. Серед позитивних кроків у розвитку інфраструктури арт-ринку в Україні слід назвати проведення масштабних мистецьких проєктів на базі Національного культурно-мистецького та музейного комплексу «Мистецький Арсенал» (міжнародних виставок Art Kyiv Contemporary та ARSENALE). Водночас, більшість аукціонів є закритими, інформація про торги на яких не фіксується у статистиці. Поширеною є практика реалізації творів мистецтва через Інтернет-аукціони з метою ухилення від сплати податків. Серед інших проблем – відсутність єдиних підходів та моделей оцінки творів мистецтва, нестача інституційних інвесторів на арт-ринку, брак страхових компаній, що спеціалізуються на страхуванні арт-активів, відсутність баз даних щодо операцій на даному ринку.

З точки зору інституційного забезпечення розвитку арт-ринку корисним для України вважаємо досвід Польщі. Арт-ринки обох країн мають однаковий вік та спільну основу (вплив радянської епохи). Ринок творів мистецтва Польщі є меншим від українського за річним оборотом (близько 95 млн.дол.), однак краще організованим. Згідно з дослідженнями KPMG, потенціал останнього у 7 разів перевищує дану суму.

Його інфраструктура налічує близько 900 галерей та антикварних салонів, а також 10 аукціонних домів². Зокрема, починаючи з 2011 року, аукціонний дім Abbey House S.A. пропонує інвестиційні продукти на основі творів мистецтва: акції компаній арт-ринку, послуги інвестиційних арт-фондів, лізинг арт-активів. Крім цього, даний аукціонний дім увійшов до міжнародного індексу Skate's Art Stocks Index³. Активного розвитку зазнає

² Rynek dóbr luksusowych w Polsce. Badanie KPMG w Polsce. – Edycja 2011. – P.86 // www.kpmg.pl.

³ Instytucjonalizacja rynku sztuki czyli droga do jego dojrzałości // <http://forsal.pl/drukowanie/638371>.

послуга арт-банкінгу. На даний час її пропонують п'ять банків Польщі: Noble Bank, BZWBK, BOS Bank, PKO BP, Raiffeisen Bank Polska S.A.

На польському ринку творів мистецтва сформована система інформаційного забезпечення його торговельних та інвестиційних операцій. Так, видавництво Art&Business Magazine S.A. створило відповідну базу даних ще у 1989 році. У 2011 році акції даної компанії допущені до торгів на ринку NewConnect Варшавської фондової біржі. Проводяться масштабні наукові дослідження проблем функціонування ринку творів мистецтва.

Суттєву допомогу в розвитку інституційного забезпечення арт-ринку Польщі надає держава як шляхом фінансування культурних і мистецьких заходів і проектів, так і створенням відповідних інститутів. Для прикладу, у поліції Республіки Польща відкрито спеціальний відділ, відповідальний за арт-ринок (займається розслідуванням питань щодо нелегальних операцій з арт-активами).

Отже, основними інституційними сферами, що потребують удосконалення для подальшого розвитку ринку творів мистецтва в Україні, вважаємо: нормативно-правове забезпечення операцій на даному ринку, в тому числі регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України, систему інститутів ринкової інфраструктури (таких, як аукціони, арт-дилери, експерти арт-ринку, страхові компанії, інвестиційні арт-фонди), систему інформаційного забезпечення здійснення торговельних та інвестиційних операцій на даному ринку (бази даних щодо купівлі-продажу творів мистецтва, індекси арт-ринку, поглиблення наукових досліджень у сфері арт-ринків).